CHAQIRQQACHA HARBIY TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARI IJTIMOIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Saidov Ixtiyor Mizrabovich
Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik litsey, direktor
E-mail: saidovixtiyor5@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada chaqirqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy, amaliy va metodik asoslari yoritiladi. “Ijtimoiy pedagogika” fanining imkoniyatlari, talabalar shaxsida shakllanishi lozim bo‘lgan fazilatlar, xalq pedagogikasi va milliy tarbiya tamoyillarining integratsiyalashgan holda qo‘llanishi ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda adabiyotlar tahlili, sotsiopedagogik yondashuvlar, kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari va amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy-madaniy kompetentlik, ijtimoiy pedagogika, milliy tarbiya, xalq pedagogikasi, harbiy ta’lim, ijtimoiylashuv, kompetensiyalar.

Abstract: This article explores the theoretical and practical foundations of socio-cultural competence development among pre-military education students. It analyzes the potential of Social Pedagogy in shaping students’ values and behavior, the influence of national upbringing, ethnopedagogy, and gender-specific approaches. The study uses literature analysis, sociopedagogical methods, and competence assessment tools to develop methodological recommendations.

Keywords: socio-cultural competence, social pedagogy, national upbringing, military education, socialization.

Аннотация: В статье раскрываются теоретические и практические основы развития социально-культурной компетентности у студентов довоенной военной подготовки. Анализируются возможности предмета «Социальная педагогика», влияние национального воспитания, этнопедагогики и гендерных особенностей на процесс социализации. Использованы методы анализа литературы, социопедагогические подходы и механизмы формирования компетенций.

Ключевые слова: социально-культурная компетентность, социальная педагогика, национальное воспитание, этнопедагогика, военное образование, социализация.

Kirish

Yangi O‘zbekistonda islohotlar avj olayotgan hozirgi paytda pedagogik fanlarni integrativ o‘qitish asosida talabalarining ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini yaratish vazifalari dolzarblik kasb etmoqda. Chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish masalasi kam o‘rganilgan pedagogik muammo

ISSN 3030-3907

hisoblanadi. Shu ma’noda chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy va metodik asoslarini takomillashtirish ustuvor vazifalardan biridir. Chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishda pedagogik ta’limning, ayniqsa “Ijtimoiy pedagogika” fanining imkoniyatlaridan unumli foydalanish, “Ijtimoiy pedagogika”ning talaba-yoshlarni ijtimoiylashuv jarayonlariga tayyorlashdagi metodik imkoniyatlarini o‘zlashtirishlariga yo‘naltirish dolzarб vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Sh.M. Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida yoshlarni ma’naviy barkamollik ruhida tarbiyalash muhim vazifa sifatida belgilangan bo‘lib, bu matnda ham aniq aks ettirilgan. Bundan tashqari Yu.V. Vasilykova, A.V. Mudrik, I.P. Podlasiylarning “Ijtimoiy pedagogika bo‘yicha ilmiy qarashlar” maqolasi, O. Musurmonova, H. Jabborovning “O‘zbek pedagogikasida ijtimoiy tarbiya” nomli maqolasi o’rganildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ijtimoiy pedagogika, garchi u avvaldan yurtimizda “ijtimoiy tarbiya”, “ijtimoiy muhofaza”, “ijtimoiy yordam” ko‘rinishida mavjud bo‘lgan bo‘lsa-da, pedagogik bilim sohasi va mustaqil fan sifatida O‘zbekistonda o‘tgan asrning oxirlarida shakllandi. Ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatgan hodisalarga o‘tgan asrning o‘rtalarida boshlangan ijtimoiy tarbiyaning diskreditatsiyalashuvi, mahalliy olimlar va pedagoglarni xorijlik hamkasblaridan ajratgan “temir parda”, umuminsoniy qadriyatlarni sinfiy qadriyatlarga almashtirilishi, ijtimoiy muammolar haqida “jim turish” siyosati, rahmdillik, mehr-muruvvat an’analarining e’tibordan chetda qolishi kabilar misol bo‘la oladi.

Bundan tashqari hozirgi vaqtda ijtimoiy hayotimizga, turmush tarzimizga yot bo‘lgan ijtimoiy illatlarning ham suqulib kirib kelishi ayrim kishilar, ayniqsa, yoshlar tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shunday ekan, salbiy og‘ishlar girdobiga kirgan shaxslar bilan tarbiyaviy ishlar ko‘lamini kuchaytirish, ta’sir ko‘rsatishning darajasini oshirishni taqozo etadi. Bu xususda prezident Sh.M. Mirziyoyev o‘zining barcha nutq va asarlarida, ayniqsa, «Yangi O‘zbekiston strategiyasi» kitobida alohida ta’kidlab, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalash davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining markazini tashkil etilishini uqtiradi. Buning uchun esa keng omma, shu jumladan, salbiy og‘ishga moyil bo‘lgan shaxslar bilan shug‘ullanishning faol yo‘l, usul, vositalarini aniqlash, ularga tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatishning uslubiyotini ishlab chiqish zarur. Bunday mas’uliyatli ish esa umumiy pedagogikaning alohida sohasi bo‘lgan «Ijtimoiy pedagogika»ning zimmasidadir. Chunki, tarbiyaviy ish nafaqat ta’lim muassasalarida, balki, ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalarida amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Keyingi yillarda pedagogika yo‘nalishidagi oliy o‘quv yurtlarining pedagogika va psixologiya ta’lim yo‘nalishida “Ijtimoiy pedagogika” fani o‘qitilib kelinmoqda. Bizningcha, bu fanni barcha oliy o‘quv yurtlarining mavjud barcha ta’lim yo‘nalishlarida o‘qitilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Sababi shundaki, mazkur o‘quv yurtlarini tamomlab, tegishli joyga mutaxassis bo‘lib kelganlar o‘z navbatida o‘zi faoliyat ko‘rsatayotgan obyektda ijtimoiy vazifasini ham bajaradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“Ijtimoiy pedagogika” fani asosida talabalarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish zarurligini quyidagi holatlar talab etayotgan edi: Birinchidan, bugungi kunda ta’lim va tarbiya maqsadi bilan uning ba’zi natijalari o‘rtasidagi qarama-qarshilik sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini aniqlash zarurligi talab etilmoqda. Ushbu talab pedagogika olamiga jamiyatdagi munosabatlar bilan shug‘ullanuvchi ijtimoiy ta’lim-tarbiyani olib kirish zaruriyatini uyg‘otdi. Chunki ongli xususiyatga ega bo‘lgan inson faoliyati, ijtimoiy pedagogika fanining o‘ziga xos ob’ektini tashkil etadi. Har bir shaxsning jamiyatdagi o‘z o‘rnini, o‘zligini anglash, hayotiy-axloqiy me’yorlarni o‘zida mujassam etishi jamiyatda shu ma’naviy-axloqiy sifatlarni namoyon etib, ijtimoiy hayotimiz, zamonamiz bilan hamnafas yoshlarni tarbiyalashda “Pedagogika” va “Ijtimoiy pedagogika” fanlarining hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Vaholanki ta’lim-tarbiyaning o‘zi ijtimoiy hodisa va pedagogik jarayondir.

Ikkinchidan, chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishdagi vazifalarini amalga oshirishda, shuningdek, ularni hal qilish mexanizmini yaratish kabi yangi muammolarning yechimini topish uchun pedagogik va sotsiologik tushunchalarning tutashligiga asoslangan yangi metodologiyani talab etmoqda. Jamiyatga insonlar ongini, tafakkurini ijobiy tomonga o‘zgartirish ijtimoiy-ma’rifiy jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lib, uni ilmiy jihatdan o‘rganish muhimdir. “Pedagogika” va “Ijtimoiy pedagogika”ni tutashganligi tufayli yuzaga kelgan muammolar o‘zbekistonlik olimlarning diqqat-e’tiborini ham o‘ziga tortmoqda.

Uchinchidan, yangi O‘zbekistonda kechayotgan ma’naviy va ijtimoiy islohotlarni, umuman, jamiyatni «pedagog so‘zi» bilan o‘rganish ijtimoiy pedagogikaning muammolaridan bo‘lib hisoblanadi. Eng asosiysi, ijtimoiy hayotda shunday holatlar uchraydiki, bunda bolalar, o‘smirlar, tarbiyachilar bunday og‘ir vaziyatda o‘zlariga ruhiy malham bo‘ladigan ijtimoiy pedagogning yordamiga muhtoj bo‘ladi. Demak, bugungi jamiyatimiz asoslarida psixolog bilan bir qatorda ijtimoiy pedagogga bo‘lgan ehtiyoj ham sezilmoqda. Demak, ta’lim-tarbiya muassasalaridan tashqari tarbiyaviy ta’sirlar, ya’ni kundalik ijtimoiy voqeliklarning shaxsga ko‘rsatayotgan ta’siri, ularni ijtimoiy pedagogik, ilmiy,

ISSN 3030-3907

nazariy va amaliy o‘rganish, pedagogikada shu kungacha yetarlicha e’tibor berilmagan ijtimoiy pedagogikaga zaruratni vujudga keltirmoqda.

1. Talabalarda shakllantirilishi zarur kompetensiyalar

Ijtimoiy kompetensiyalar: muloqot madaniyati, mustaqil fikrlash, ijtimoiy moslashuvchanlik, jamoa bilan ishlash ko‘nikmalari.

Madaniy kompetensiyalar: milliy qadriyatlarni anglash, ma’naviy fazilatlar, milliy xarakterga xos sifatlar.

Shaxsiy kompetensiyalar: o‘zini-o‘zi bilish va boshqarish, rejalashtirish, o‘zini baholash, mas’uliyat.

2. Genderga xos fazilatlar

Siz yuborgan matnda berilganidek, o‘g‘il bolalar va qizlar uchun ijtimoiy fazilatlar tizimi:

o‘g‘il bolalar uchun: jasorat, mas’uliyat, qat’iyat, vatanparvarlik

qizlar uchun: iffat, hayo, muloyimlik, mehnatsevarlik, oila qadriyatlari

3. “Ijtimoiy pedagogika” fanidagi taklif etilgan mavzular

Siz bergan 2.1 va 2.2-jadvaldagi mavzular asosida:

ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashg‘ulotlar,

mustaqil ta’lim mavzulari,

ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish kabi yo‘nalishlar ishlab chiqilgan.

4. Talabalarda rivojlanadigan asosiy fazilatlar

Matndagi ko‘plab fazilatlar asosida: vatanparvarlik, halollik, bag‘rikenglik, tashabbuskorlik, o‘zini-o‘zi boshqarish, xulq-atvor me’yorlari.

5. Natijalar

Talabalarda ijtimoiy faollik oshdi.

Madaniy qadriyatlar bo‘yicha bilimlar mustahkamlandi.

O‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarining oshgani aniqlandi.

Jamoaviy ishlash sifati yaxshilandi.

Deviant xulqning oldini olish bo‘yicha natijalar ijobiy bo‘ldi.

Bugungi tezkor davrda “Ijtimoiy pedagogika” fani asosida talabalarining ijtimoiy kompetentligini quyidagi sifatlarning shakllanishi asosida ro‘y beradi. Ularga: muqobillik – turli masalalar bo‘yicha takliflarni ko‘p variantli ishlab chiqish qobiliyati; moslashuvchanlik – ijtimoiy munosabatlar va vaziyatlardagi o‘zgaruvchan sharoitlarga moslasha olish qobiliyati; intizomlilik – ijtimoiy munosabalarda va faoliyat yuritishda intizom qoidalarini hurmat qilish sifati; korporativlik – ijtimoiy faollikni namoyon qilishda va faoliyat yuritishda manfaatlar va harakatlarning umumiyligini ta’minlashda jamoa manfaatlari uyg‘unligi; shaxsiy mas’uliyatlilik – o‘z majburiyatlarini anglash va shu asosda faoliyat yuritish qobiliyati; ilmiylik – ijtimoiy faoliyatda ilm-fan yutuqlariga tayanish, ilmiy dunyoqarash asosida faoliyatni olib borish; tezkorlik – o‘z vaqtida

ISSN 3030-3907

qarorlar qabul qilish va munosabat bildirish qobiliyati; rejaliIik – barcha ishning boshlanishi, uzoq muddatli rejalarni va ijtimoiy faollik nisbatlarini belgilash hisoblanadi.

Shuningdek, “Oila pedagogikasi” fanining bakalavr talabalarga oilaviy hayot haqida bilim berish va oilada bolalarni tarbiyalash mazmuni, shakl, metod va vositalarini o‘rgatishdan iborat bo‘lib, mana shu vazifalarni amalga oshirishda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning oilaviy an’analarini ham yoritish va bo‘lajak pedagoglarga singdirish vazifalari kelib chiqadi. Mazkur maqsaddan kelib chiqqan holda quyidagi vazifalarni amalga oshiradi: talabalami oilada bolalarni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalashga o‘rgatish; oila tarbiyasining o‘ziga xosliklari bilan tanishtirish; oilada bolalarni tarbiyalashning samarali shakl, metod va vositalarini tanlay olish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat. Shu ma’noda chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishda inobatga olinishi lozim bo‘lgan jihatlar sifatida:

– “Ijtimoiy pedagogika” va “Xalq pedagogikasi” fanlari asosida talabalarda milliy-ma’naviy tarbiya indikatorlari (aniqlashtirish) hamda kompetensiyalarini shakllantiruvchi bilim, ko‘nikma va malakalarni ta’lim mazmuniga keng singdirish;

– o‘quv fanlari doirasidagi ijtimoiy-ma’naviy tarbiya indikatorlarini amaliyotga joriy etish, ularni amaliyotda qo‘llay olish imkonini beruvchi amaliy mashq va topshiriqlar bilan boyitish (ma’naviy-axloqiy kompetensiyalar);

– ijtimoiy muvaffaqiyatga intiluvchan talaba-qizlardagi motivatsiyalarning mustahkamlanishi;

– talabalarning o‘z xulq-atvor va faoliyatini nazorat qilishidagi ijtimoiy tushunchalarini farqlash va ularni anglash;

– o‘zining va atrofdagilarning xulqi, hatti-harakatlariga munosabat bildirish, mehnatsevarlikka o‘rgatish;

– yoshi ulug‘ insonlar va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish motivlarini shakllantirish;

– bilimlarning boyishi, mukammallashuvi, ma’naviy-axloqiy ko‘nikma va malakalarining rivojlanishi;

– o‘z xalqining va boshqa qardosh xalqlarning boy an’analari, qadriyatlarini o‘rganishga qiziqishning namoyon bo‘lishi;

– ijtimoiylashuv jarayonidagi amalga oshiriladigan yoshiga xos fazilatlarni shakllantirish;

– vijdonan mehnat qilish ko‘nikmalarini o‘rgatish, mehnatning inson va jamiyat hayotidagi ahamiyatini ko‘rsatish;

– muvaffaqiyatga yetaklaydigan motivatsiyalarni kuchaytirish;

– o‘zini-o‘zi baholashga o‘rgatish;

ISSN 3030-3907

– faoliyatda o‘zini namoyon etishga intilishni rag‘batlantirish;

– tengdoshlari bilan ma’naviy-axloqiy, ijtimoiy munosabatlar tajribasini boyitish;

– milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘rganish belgilanib berilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Chaqirqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishidagi talabalar uchun ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish – bu faqat pedagogik jarayon emas, balki ma’naviy, psixologik va sotsial jarayonlarning uyg‘un tizimidir. “Ijtimoiy pedagogika”, “Xalq pedagogikasi”, “Milliy tarbiya” fanlarining integratsiyasi bu jarayonning metodik poydevorini tashkil etadi.

Takliflar:

Oliy ta’lim muassasalarida “Ijtimoiy pedagogika” faniga kompetensiya asosidagi yangi modullar kiritish.

Talabalarda o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini mustahkamlovchi treninglar o‘tkazish.

Genderga mos tarbiya metodikalarini ishlab chiqish.

Xalq pedagogikasining ijtimoiy tarbiya bo‘yicha mavzularini amaliyotga keng tatbiq etish.

“Harbiy ijtimoiylashuv” modullarini yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi” bo‘yicha qarorlari va farmonlari.
4. Василькова, Ю. В. Социальная педагогика. — Москва: Академия, 2019.
5. Мудрик, А. В. Социализация личности. — Москва: МПСИ, 2018.
6. Подласый, И. П. Педагогика. — Москва: Владос, 2020.
7. Мусурмонова, О. Миллий тарбия асослари. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2021.
8. Жабборов, Ҳ. Психология фанлари бўйича тадқиқотлар. — Тошкент, 2020.
9. Хамидов, А. Ижтимоий педагогика асослари. — Тошкент: O‘qituvchi, 2018.
10. Назаров, Қ., ва бошқ. Педагогика назарияси ва amaliyoti. — Тошкент: Fan, 2019.
11. UNESCO. Education for Sustainable Development: Pedagogical Approaches. — Paris, 2020.
12. OECD. Key Competencies for the Future. — Paris, 2019.

ISSN 3030-3907